

*Олег Терентійович Панасюк,
доцент кафедри трудового права
і права соціального забезпечення
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук*

ТЕЛЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВЧЕННЯ ПРО ФУНКЦІЇ ТРУДОВОГО ПРАВА

Питання про функції трудового права в сучасних умовах не тільки не втрачає своєї особливості актуальності, а й привертає зростаючу увагу як з погляду загальнотеоретичної проблематики, так і галузевої правової специфіки.

Це не випадково і причин тому багато, кожна з яких може становити самостійний об'єкт наукового аналізу.

Системозабезпеченню трудового права як галузі сприяють багато чинників, серед яких — принципи, аксіоми, презумпції, фікції, мета, завдання трудового права та ін.

Вплив цих чинників на зміст норм трудового права та на трудове право загалом неоднаковий. Сукупну дію найбільш важливих із них найчастіше називають викликами. Зворотна реакція трудового права на економічні, політичні, соціальні, світоглядні виклики як дія норм (застосування) створює об'єктивну основу для подальшого розвитку самостійного вчення про функції трудового права, особливо в контексті постановки питання про мету трудового права в цілому.

Постановка питання про мету в праві є новою. Представники загально-теоретичної науки права і сьогодні уважно ставляться, наприклад, до позиції Р. фон Ієринга з цього питання [1], виявляючи певну послідовність висновків та критичних оцінок [2; 3].

Услід за теорією права [4; 5] питання про мету було поставлено у трудовому праві [6]. Однак вирішального впливу на розвиток науки трудового права це не мало.

Проте сучасна правова наука інтересу до питання про мету трудового права не втратила [7–9].

Перед тим як зробити спробу визначити роль та місце питання про мету у вченні про функції трудового права слід зробити декілька загальних зауважень.

Незважаючи на фактично столітній досвід активного дослідження поняття «функція права», на сьогодні він не дозволяє констатувати наявність єдиного погляду на цю проблему [10, с. 53].

Факт залишається фактом — у науці трудового права відсутній єдиний підхід до питання про функції, незважаючи на те, що історія його дослідження має тривалий період і пов'язана з іменами найвідоміших учених — представників науки трудового права.

Найсерйозніші зміни суспільного життя поставили на порядок денний нові проблеми, у тому числі у сфері праці: явище безробіття, тіньова зайнятість, диспропорції в оплаті [11], бідність тощо. Чи зможе трудове право сформулювати відповідний «відгук» на виклики сьогодення залежить від того, як розуміти співвідношення між «викликом» та «відгуком», і від того, наскільки уявлення про те, наскільки адекватні форми реакції на виклики тощо, реалізовані у теорії права.

Особливу важливість у такому контексті має контроль регулюючого впливу норм трудового права на трудові відносини, що, власне кажучи, і передбачає розвиток сучасного вчення про функції трудового права.

На фоні відставання теоретичного забезпечення вчення про функції від динаміки розвитку трудових відносин, актуальність питання про усунення тих перешкод до піднесення вчення про функції на рівень сучасних вимог до правового регулювання посилюється.

Слід констатувати той факт, що у деяких науках вчення про функції має особливе місце і спеціальне позначення. Так, наука про функції органів людського організму іменується «фізіологією людини», або «фізіологією». Таку назву вчення про функції трудового права (наприклад, «фізіологія» трудового права), беручи за основу його етимологію, можна використати лише образно.

Перефразовуючи визначення функцій, запропоноване Д. Жюліа, як комплексу операцій, через які проявляється будь-яке життя (органічне, фізичне, соціальне) [12, с. 486], функції трудового права можна описати як прояв його «життя».

Ідея підкреслити у такий спосіб аспект «життя», а по суті буття трудового права, є доволі конструктивною.

При цьому слід розуміти, що питання не у тому, як назвати, а в тому, щоб на основі пізнання трудового права як явища знайти той потенціал методологічного оновлення, який би забезпечив подальший розвиток трудового права при збереженні та ефективному використанні теоретико-методологічного наукового надбання.

Основу існуючих юридичних визначень, як правило, становить переклад латинського слова «*functio*» — виконання, діяльність, обслуговування [13, с. 48]. Цей доволі традиційний спосіб визначення функцій трудового права також слід вважати більш образним, аніж виявом онтологічної сутності трудового права.

Буквальний переклад, який впливає з латинського перекладу визначення функцій трудового права як діяльності трудового права з ефективного упорядкування і врегулювання відносин, пов'язаних із використанням здібності людини до праці, шляхом встановлення та реалізації за основними напрямками норм права, не може не викликати критику.

У науці трудового права перевага надається розумінню функцій трудового права як основних напрямів його впливу на суспільні відносини, що відображають службове призначення права в житті суспільства і виступають як проявом його сутності [14, с. 67].

При кожному з підходів до визначення поняття функцій трудового права більшою чи меншою мірою проявляється одна методологічна особливість, яка в нинішніх умовах може оцінюватись як недолік. Йдеться про те, що при очевидності похідного характеру явища функції трудового права запропоновані визначення не дають уявлення про те, що є змістовною основою функцій, тим «генератором» їх ролі та значення, а врешті-решт смислу їх існування.

Разом із тим такий генеруючий базовий елемент у системі трудового права існує. Він є початком логічного «ланцюжка» механізму правового регулювання трудових відносин: «Цілі [трудового права] — напрями [впливу норм (функції)] — стан [трудових відносин]».

Розгляд питання про функції трудового права передбачає безпосередній зв'язок мети та результатів дії норм трудового права. Цей зв'язок доволі часто порушується, про що свідчить, наприклад, зростаюча кількість функцій трудового права. При цьому виокремлення самостійного напрямку впливу норм трудового права на трудові відносини слід вважати позитивним з точки зору його пізнання. Однак наслідком цього процесу є проблема пов'язаності окремих функцій трудового права між собою. У протилежному випадку системна єдність галузі порушується.

Які б функції не пропонувалися для обґрунтування, усі вони, передбачаючи реалізацію окремих та умовно самостійних завдань, генетично пов'язані метою (або цілями), досягнення яких повинно забезпечувати реалізацію трудового права.

Метою цієї статті є аналіз тих положень науки трудового права, зокрема вчення про функції трудового права, які виявляють роль мети як самостійного елемента механізму правового регулювання трудових відносин та його вплив на розвиток трудового права загалом.

Сьогодні, при збільшенні самостійних об'єктів впливу на трудові відносини, вже народилася «легковажна» тенденція зростання кількості функцій, реальні наслідки чого ще не були предметом критичної оцінки.

Передбачається, що на питання про те, чи має значення кількість функцій, про що свідчить поява нових функцій або втрата старих, та чи не втрачається при цьому службова роль трудового права, і на інші подібні питання, повинні бути знайдені відповіді.

Тенденція розширення кількості функцій настільки сильна, що розгляд тільки двох функцій (виробничої і захисної) може викликати докір щодо відсутності комплексності класифікації [15, с. 100].

Ще в науці радянського трудового права виокремлювали такі спеціально-юридичні функції: виробничу, економічну, управлінську, захисну, виховну. У широкому і вузькому сенсі розглядалася соціальна функція. Як самостійний об'єкт розглядалися політична функція (політико-демонстраційна), компенсаційна функція.

Досі у наукових підходах поширене твердження про наявність ідеологічної функції трудового права, яку з погляду філософської складової трудового права можна віднести до прояву міфологічної, а не власне наукового світогляду.

Для конкретизації дії норм трудового права на трудові відносини в усіх сенсах доцільно відрізнати напрям цього впливу. Оскільки норма і ставлення розглядаються як самостійні об'єкти, нехай умовно, але все ж самостійні, розвиток зв'язку між ними може розглядатися у різних напрямках. Праворозуміння є тією сферою, яка безпосередньо відображає вектор зазначеного напрямку. Так, напрям впливу розвивається від норми до відносин, що повністю відповідає позитивістському праворозумінню.

Через «призму» соціологічної школи зв'язок між нормами і трудовими відносинами виникає в протилежному напрямку. Можна стверджувати, що в такому випадку трудове право реалізує одну (!) мету — забезпечення максимальної відповідності між трудовими відносинами як причиною і нормою, як наслідком. У такому випадку в основі методології вчення про функції трудового права лежить логіка, а вирішальне значення набувають техніко-юридичні питання.

Тенденція збільшення кількості функцій проявляє найпотужніший пракселогічний потенціал, який несе в собі вчення про функції трудового права.

Проте це виявляє еkleктику в постановці завдань, відсутність відповідності між цілями і завданнями трудового права при формулюванні функцій, існування подекуди протиріччя між окремими завданнями та, як наслідок, породжує втрату практичного сенсу при визначенні основних напрямів впливу норм трудового права.

Такий висновок ґрунтується, з одного боку, на твердженні про те, що немає жодної галузі права, що не впливала б на систему відносин, регулюючи та охороняючи їх [16, с. 775]. З другого боку, трудове відношення не може розглядатися як дискретний прояв організаційного, захисного або іншого змісту.

У цьому зв'язку зберігає свою очевидну перевагу, завдяки об'єктивності і методологічній обґрунтованості, визначення функцій, вказане вище і дане в свій час А. Пашковим. Перевага полягає в тому, що службова роль безпосередньо відображає мету (або цілі) трудового права.

Однак серед учених, очевидно через простоту підходу, сформувалася думка, що простіше формулювати нові завдання, ніж стверджувати особливості «старих» у сучасних умовах реалізації мети. У зв'язку із цим навряд чи знайдуться заперечення щодо твердження про те, що процес формулювання завдань не може бути нескінченним, оскільки збільшення рано чи пізно призведе до вказаного вище протиріччя між собою та/або цілями, втрати цінності та службової ролі.

Уникнути такої ситуації дозволить аксіологічний підхід до розвитку вчення про функції, що передбачає його вихід на новий рівень осмислення ціннісної природи трудового права, у тому числі пошук шляхів реалізації завдання встановлення балансу інтересів учасників трудового відношення.

Слід вказати, що розвиток трудового права як соціонормативного феномену дозволяє говорити про те, що баланс інтересів учасників трудових відносин може розглядатися тільки як завдання, підпорядковане більш «високим» цілям трудового права.

При цьому шляхи реалізації цього наукового завдання можуть бути такими. Перший, який вже реалізується у теорії трудового права, — перехід на більш абстрактний рівень дослідження функцій через дослідження соціального призначення трудового права. З подібної «абстрактної висоти» питання про конкретні напрями впливу на трудові відносини стає особливо актуальним, а будь-яка загальна прийнятність повинна бути критично переосмислена.

Другий шлях передбачає максимальне встановлення і опис інтересів кожного з учасників трудових відносин. Пошук повинен враховувати не тільки економічне (майнове) становище учасників цих відносин, а й особистісний та організаційний стан. При цьому увагу повинні привертати як спільні інтереси учасників трудового відношення, що об'єктивно формуються внаслідок функціонування суспільної організації праці, так і особисті інтереси, які можуть мати суперечливу спрямованість, що породжуються насамперед суспільним поділом праці.

Третій шлях збільшення аксіологічної обґрунтованості вчення про функції трудового права передбачає безумовну «ув'язку» функцій між собою на підставі спільності мети трудового права. Це знімає нагальність вирішення питання про зростаючу кількість функцій, оскільки незалежно від цього дозволить забезпечувати досягнення цілей.

З урахуванням викладених вище положень, що характеризують онтологічний, праксеологічний та аксіологічний аспект вчення про функції трудового права, слід звернути увагу на телеологічну зумовленість функцій трудового права.

Оскільки функції мають службову роль (соціальну цінність тощо) трудового права, то вказівка на існування нових функцій передбачає наявність його нових завдань, і не ставить під сумнів системну єдність трудового права як галузі.

Вказівка на нові цілі з неминучістю несе в собі доказ зміни службової ролі. Логіка подальшого розвитку не може виключати зміни сутності трудового права і, відповідно, перетворення трудового права в явище, йому не протиставляється. Збереження при цьому найменування не повинно вводити в оману.

На думку про виникнення подібної ситуації наводять негативні прояви фактичного стану трудових відносин, з опису яких починається кожне сучасне наукове дослідження, кількість яких тільки збільшується з кожним роком. У деяких випадках це свідчить про відсутність будь-якого впливу норм трудового права. Так, ринкова риторика в науці трудового права має відображення у завданнях трудового права, обов'язковою умовою формулювання яких є несуперечливість цілям (меті). Однак при такій виправданій популярності «ринкової риторики» в науці трудового права, хотілося б виключити можливість перетворення трудового права в нову сутність, подібну *employment law* [17, с. 197–207], через зазначені вище причини.

Таким чином, яку б підставу для критики не давало це припущення, об'єктивність діалектичного заперечення поки що не спростована, а тому роль функцій трудового права як його заперечення (нові завдання, сформовані поза метою трудового права, заперечують існування трудового права), виключити неможливо. Відповідно, підвищення уваги дослідження мети трудового права значною мірою унеможливує подібну ситуацію.

Список використаних джерел

1. *Иеринг Р.* Цель в праве / Р. Иеринг // Избранные труды : в 2 т. — СПб. : Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. — Т. 1. — 618 с.
2. *Завьялов Ю. С.* Взгляды Р. Иеринга на государство и право / Ю. С. Завьялов // Правоведение. — 1968. — № 3. — С. 106–115.
3. *Малишев Б.* Вчення Рудольфа фон Ієрінга про мету в праві / Б. Малишев // Юридичні науки. — 2010. — № 82. — С. 33–35.
4. *Керимов Д. А.* Категория цели в советском праве / Д. А. Керимов // Правоведение. — 1964. — № 3. — С. 31–38.
5. *Экимов А. И.* Категория «цель» в советском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Л., 1970.
6. *Бегичев Б. К.* Цели советского трудового права / Б. К. Бегичев // Правоведение. — 1980. — № 5. — С. 43–48.
7. *Павлишин А.* Ціль сучасного кримінального процесу / А. Павлишин // Право України. — 2009. — № 2. — С. 134–138.
8. *Гарашенко Л. П.* Кодифікація трудового законодавства України: цілі та принципи / Л. П. Гарашенко // Юридична наука. — 2011. — № 1 (1). — С. 119–121.
9. *Панасюк О. Т.* Мета трудового права як вияв його телеологічного аспекту // Розвиток законодавства про працю і соціальне забезпечення: здобутки і проблеми : тези доп. та наук. повідомл. учасн. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5–6 жовтня 2012 р.) / за ред. В. В. Жернакова, — Х. : Право, 2012. — С. 189–193.
10. *Общая теория государства и права.* Академический курс : в 2 т. — М. : Зерцало, 1998. — Т. 2. — 622 с.
11. *Нуртдинова А. Ф.* Трудовое право: некоторые аспекты развития в современном обществе [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.lawmix.ru/comm/3714>.
12. *Жюлиа Д.* Философский словарь / Д. Жюлиа. — М. : Международные отношения, 2000. — 537 с.
13. *Щербина В. І.* Трудове право України : підруч. / за ред. В. С. Венедіктова. — К. : Істина, 2008. — 384 с.
14. *Пашков А. С.* Основные функции советского трудового права / А. С. Пашков // Правоведение. — 1977. — № 5. — С. 67.
15. *Димидов М. М.* Эволюция функций трудового права / М. М. Димидов // Вестник РЭУ. — 2012. — № 2.

16. *Андреев В. С.* Проблемы общей части советского трудового права / В. С. Андреев, А. С. Пашков, О. В. Смирнов, В. И. Смолярчук // Российский ежегодник трудового права. — 2006. — № 2.
17. *Пилипенко П.* Про право зайнятості, або нові контури трудового права / П. Пилипенко // Право України. — 2014. — № 6. — С. 197–207.

Панасюк О. Т. Телеологічний аспект вчення про функції трудового права

Одним із важливих чинників функціонування трудового права є його мета. Вона є системо-забезпечуючим фактором виникнення і функціонування трудового права. Формулювання мети сучасного трудового права відноситься до наукової сфери, її дослідження засновується на загальній методології, яку відображає спеціальна телеологічна концепція. Мета трудового права має безпосередній вияв у функціях трудового права. Зміна завдань трудового права не повинна суперечити його меті.

Ключові слова: мета у праві, телеологія, функції трудового права, класифікація функцій трудового права.

Панасюк О. Т. Телеологический аспект учения о функциях трудового права

Одним из важных факторов функционирования трудового права является его цель. Цель является системообеспечительным фактором возникновения и функционирования трудового права. Формулирование цели современного трудового права относится к сфере науки, ее исследование должно основываться на общей методологии, отражающейся в специальной телеологической концепции. Цель трудового права имеет непосредственное проявление в функциях трудового права. Изменение задач трудового права не должно противоречить его цели.

Ключевые слова: цель в праве, телеология, функции трудового права, классификация функций трудового права.

Panasjuk O. Teleological aspect of the theory of Labour law functions

One of the essential factors for the functioning of Labour law is its purpose. The purpose (objectives) are systemproviding factor of Labour law functioning. The purpose formulation and formation of modern Labour law refers to the scientific sphere. Objectives research of Labour law shall be based on general methodology, which reflects special teleological concept. The purpose of Labour law has a direct demonstration of the Labour law functions. Changing tasks of Labour law should not contradict its purpose.

Key words: objectives in law, teleology, Labour law functions, classification of Labour law functions.

УДК 342.7

*Вячеслав Юрійович Пряміцин,
аспірант кафедри публічного права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ГОЛОВНИЙ ПРИНЦИП ПРАВА НА ВИЩУ ОСВІТУ

Докорінні зміни, що відбуваються у сфері вищої освіти, мають на меті підвищення якості підготовки спеціалістів до рівня конкурентоспроможності з випускниками зарубіжних університетів. Головним перспективним завданням ми визначаємо забезпечення доступності якісної освіти, що має відповідати вимогам інноваційного соціально-орієнтованого розвитку України на шляху формування громадянського суспільства та правової держави.